на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/906-2026-%D0%BF#n179

5. Основне про ЄВІ/ЄФВВ. URL: https://testportal.gov.ua/osnovne-pro-yevi-yefvv-2026/

6. ЄФВВ на магістратуру: кому і який предметний тест потрібно складати. URL: https://connected.com.ua/news/807/

7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 31.12.2025 № 1734 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо відповідності освітніх програм спеціальностям, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, та деталізованим галузям Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013 та описів предметних областей спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. URL: https://old.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20%D0%9C%D0%A0%20%D0%9E%D0%9F%D0%9E.pdf

8. ЄВФФ ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВА 2025. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2026/03/YEFVV_2025-Istoriya-mystetstva.pdf

9. Історія мистецтва. URL: https://zno.osvita.ua/master/mystectvo/list.html

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-16

УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ ВЗАЄМИНИ В УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТА ОСВІТНІ РИЗИКИ

Крищук Р.
аспірант за спеціальністю 032 – історія та археологія
кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Сьогодні шкільні підручники вважаються інструментом політики пам’яті з кількох причин. По-перше підручник виступає як носій «канонізованої» історії, він не є нейтральним – відображає державну освітню політику, затверджену Міністерством освіти. У ньому закріплюється офіційна версія минулого, яка стає частиною формування національної ідентичності. Таким чином перетворюючись на своєрідний «канон», який школярі засвоюють як базову правду про історію. Другою

причиною, завдяки якій підручник вважають інструментом пам'яті є інституційний контроль. Зміст підручників проходить експертизу та апробацію, що означає відбір «правильних» інтерпретацій. Держава через освітні програми визначає, які події та постаті варто підкреслити, а які – залишити на маргінесі. Таким чином, відбувається вплив на формування пам'яті, де учні отримують перший системний досвід історичного знання саме з підручників. Це знання стає основою для їхніх уявлень про минуле, а отже – для колективної пам'яті покоління [6].

При тому, варто відзначити, що існують значні освітні ризики. Зокрема редукціонізм: складні процеси зводяться до кількох фактів (наприклад, лише згадка про УВУ чи Подєбради), чи ідеологізація, коли підручник може підкреслювати лише ті аспекти, що відповідають сучасній політиці пам'яті. Не менш ризикованим є і втрата багатоголосся, коли учні не бачать альтернативних інтерпретацій, що обмежує їхню історичну свідомість.

Отже, підручники – це не просто навчальний матеріал, а механізм трансляції офіційної пам'яті, який формує покоління громадян. Саме тому їхній аналіз є ключовим для виявлення освітніх ризиків і розуміння того, як держава конструює образ минулого.

Якщо взаємини з Чехією подаються поверхово чи однобічно, це формує спрощене бачення історії та знижує здатність критично мислити. При тому варто звернути увагу на те, що українсько-чеські взаємини першої половини ХХ ст. є важливою складовою історії української еміграції та культурної дипломатії [4; 7]. Проте у шкільних підручниках з історії вони представлені фрагментарно, часто лише як епізодичні згадки про «Український вільний університет у Празі» чи «Подєбради» без ширшого контексту. Це створює ризик формування у школярів поверхового уявлення про роль Чехословаччини у збереженні української ідентичності. Як слушно зазначає І. Колесник, «підручник є не лише джерелом знань, а й інструментом політики пам'яті» [6, с. 45].

Аналіз українських шкільних підручників з історії для 9–11 класів (видання 2000–2020 рр.), а також навчальні програми МОН та додатково використавши праці з історії української еміграції у Чехословаччині дозволив зіставити академічний дискурс із освітнім [2; 8].

У сучасних українських підручниках з історії українсько-чеські взаємини здебільшого представлені у вузькому освітньо-еміграційному контексті. Основна увага приділяється діяльності Українського вільного університету в Празі та Української господарської академії в Подєбрадах, які постають як символи підтримки української інтелігенції з боку Чехословаччини після поразки визвольних змагань. Цей сюжет подається як головний, а інші аспекти – політичні, культурні чи соціальні – залишаються на периферії або зовсім не згадуються.

Таке редукціоністське представлення має подвійний ефект. З одного боку, воно закріплює у свідомості учнів позитивний образ Чехословаччини як «простору прихистку» для української науки та освіти. З іншого – створює ризик формування поверхового уявлення про взаємини, адже поза увагою залишаються складні процеси інтеграції української еміграції, політичні позиції чеського уряду, а також культурні контакти, що впливали на розвиток української ідентичності. Відсутність багатоголосся та критичного аналізу зводить історію до набору фактів, позбавлених контексту.

Притому репрезентація українсько-чеських контактів у шкільних підручниках між 2000-ми та 2010-ми роками змінювалась (Див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця зміни репрезентації українсько-чеських контактів у шкільних підручниках з історії України

Аспект репрезентації	Підручники 2000-х років	Підручники 2010-х років
Головний акцент	Освітні інституції еміграції (УВУ, Подєбради) як символ підтримки	Ті самі інституції, але з більшою увагою до їхнього внеску у збереження української науки
Політичний контекст	Майже відсутній; згадка про уряд УНР в екзилі без аналізу	Часткове розширення: додаються окремі факти про діяльність еміграційних організацій, але без системного аналізу
Культурні та наукові контакти	Епізодичні згадки окремих постатей, без пояснення їхнього значення	Додаються нові імена, але подаються як «ілюстративні приклади», без розкриття взаємодії
Періодизація	Міжвоєнний період як основний; після 1945 р. практично не висвітлюється	З'являються поодинокі згадки про українців у Чехословаччині після Другої світової війни, але без глибини
Освітні ризики	Редукціонізм: зведення взаємин до «університетів у Празі та Подєбрадах»	Фрагментарність: додано більше фактів, але вони залишаються розрізненими й без контексту

Таким чином, у 2010-х роках відбувається кількісне розширення матеріалу, але не його якісне поглиблення. Учні отримують більше імен та фактів, проте загальна картина взаємин залишається уривчастою, що продовжує формувати поверхове уявлення про українсько-чеські контакти. Так у розділі «Українські землі у складі Чехословаччини. Карпатська Україна» містить опис політики чеського уряду щодо

автономії Підкарпатської Русі, діяльність губернаторів (Григорій Жаткович, Антін Бескид, Костянтин Грабар), а також вплив демократичного устрою Чехословаччини на розвиток краю [1]. В іншому підручнику параграф «Українські землі в складі Чехословаччини. Карпатська Україна» висвітлює політику Чехословаччини у 1920–1930-х роках, цитує виступ міністра закордонних справ Едварда Бенеша, аналізує аграрну реформу та соціальні зміни серед українців [9].

Таким чином учні отримують знання, яке радше відтворює офіційну політику пам'яті, ніж відкриває простір для критичного осмислення минулого. Спрощене бачення історії, ідеологізація інтерпретацій обмежує здатність школярів розуміти складність міжнаціональних взаємин. Аналіз підручників дозволяє виявити не лише змістовні лакуни, а й механізми конструювання колективної пам'яті, що потребують корекції у майбутніх освітніх практиках.

У результаті аналізу прийшли до висновків, що у більшості підручників українсько чеські взаємини подаються у контексті «міграції після поразки визвольних змагань» [3, с. 212]. Акцент робиться на освітніх інституціях (УВУ, Господарська академія в Подєбрадах), але бракує пояснення їхнього значення для збереження ідентичності та формування інтелектуальної еліти. Практично відсутня інформація про політичні аспекти – взаємини уряду УНР в екзилі з чеськими політичними колами, підтримку українських культурних товариств [5]. У підручниках не простежується зв'язок між українсько чеськими контактами та ширшими процесами європейської інтеграції української еміграції. Що підтверджує нашу думку, про те, що це створює освітні ризики, коли учні отримують знання про факти, але не розуміють їхнього значення для збереження ідентичності та розвитку української історичної пам'яті.

Отже, з метою уникнення освітніх ризиків та відповідного формування колективної пам'яті варто розширити репрезентацію українсько чеських взаємин; важливо інтегрувати у навчальні тексти не лише факти про освітні інституції, а й політичний та культурний контекст. Адже недостатня увага до цього аспекту може призвести до втрати розуміння ролі Чехословаччини як простору збереження української ідентичності у ХХ ст. Для уникнення освітніх ризиків варто розробити методичні рекомендації щодо включення матеріалів про українсько чеські взаємини у програми та підручники, що сприятиме формуванню більш комплексного бачення історії.

Література:

1. Гісем О. Історія України. 10 клас : підручник (нова програма). Харків : Ранок, 2018. 304 с.

2. Гудь Б. Українська політична еміграція у міжвоєнній Чехословаччині. Львів, 2005. 280 с.
3. Історія України. 11 клас : підручник. Київ : Генеза, 2018. 320 с.
4. Калінічева Г. Стратегеми взаємин України з країнами Вишеградської групи. *Україна в Європі: контекст міжнародних відносин*. Київ : Фенікс, 2011. С. 145–162.
5. Кіцила Л. Історія становлення та розвитку українсько чеських стосунків. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2010. Вип. 27. С. 106–112.
6. Колесник І. Історична освіта і політика пам'яті в Україні. Київ, 2019. 256 с.
7. Корсак Р. Українсько чеське міждержавне співробітництво в 1991–2005 рр. Ужгород : Ґражда, 2007. 224 с.
8. Сергійчук В. Українська еміграція в Чехословаччині. Київ, 1995. 312 с.
9. Сорочинська Н. М. Історія України. 10 клас : підручник (нова програма). Київ : Генеза, 2018. 288 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-17

РЕГІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ

Лебеденко О. М.
доктор історичних наук,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайський інститут Національного університету
«Одеська морська академія»
м. Ізмаїл, Україна

Сучасна історична освіта дедалі більше орієнтується на формування не лише системи історичних знань, а й здатності здобувачів освіти осмислювати взаємозв'язок минулого, сучасного та майбутнього. У цьому контексті особливого значення набуває регіональна історія, яка дозволяє поєднати загальнонаціональні та локальні історичні процеси. Окрім цього, вона прагне наблизити історичне знання до особистого досвіду студента та сприяти формуванню його історичної пам'яті й ідентичності.